

TÜRKİYE'DE MİLLİ TARİH ANLAYIŞI BAĞLAMINDA DÜNDEN BUGÜNE İNKILAP TARİHİ DERSLERİ

Betül Aslan*

Özet

Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşum sürecinde, diğer alanlarda olduğu gibi Tarih alanında da "Milli" bir bakışla yeni değerlendirmeler yapılarak, "Türk Tarih Tezi" geliştirilmiştir. Avrupa tarih yazıcılığının Türklere karşı yanlış ve kasıtlı yaklaşımlarına ve Türk Ulusunun Batılı emperyalist güçler tarafından esir edilmek istenmesine karşı, tepki olarak şekillenen "Milli Tarih Anlayışı", Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel felsefesini oluşturacaktır. Atatürk'ün önderliği ve yönlendirmesi ile şekillenen bu yeni anlayış, dünden bugüne Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün eğitim kurumlarının her seviyesinde uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada; Türkiye'de Cumhuriyetle birlikte oluşup şekillenen Milli Tarih anlayışı ve bu anlayışın ortaya çıkmasında etkin olan sebepler, dünyadaki benzer yaklaşımlar da göz önünde tutularak değerlendirilmiştir. Bu dönemde, Milli Tarih Anlayışının tarih öğretimine yansımaları ve bu amaçla yapılan ilk faaliyetler ele alınarak, Milli Tarih anlayışının bir uzantısı olarak şekillenen Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi derslerinin tarih öğretimindeki yeri üzerinde durulmuştur. 1930'lu yıllardan günümüze bu derslerle ilgili olarak yapılan uygulamalar ve yaşanan sorunlar belirtilerek, bunların çözümü yönünde öneriler ortaya konulmuş ve konunun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Tarih, Tarih öğretimi, Türk tarihi, Türk Tarih Kurumu, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi.

Abstract

New evaluation have been made with a "National" perspective in field of history as well as in the other fields during the creation process of Turkish Republic, thus "thesis of Turkish History" has been developed. Shaped and formed as reaction to the deliberately distorted and untrue approaches of the European historians and historiographers toward Turks and to the fact that the western imperialist powers have a desire to capture the Turks, "National

Understanding of History” is going to be the corner stone of the State of Turkish Republic. There has been a ceaseless effort to apply this new understanding, created under the leadership and guidance of Atatürk, in all the educational institutions of Turkish Republic.

This study aims to evaluate the National Understanding of History, which was formed together with the Republic in Turkey, and the reasons for this understanding with a view to the similar approaches in the world. The reflections of National Understanding of History on the teaching of history and the earliest activities to this end have been handled. Then the place of the courses of Atatürk's Principles and Revolution History, which were included in the curriculum as an extension of the National Understanding of History, in the teaching of history has been discussed. The practices which have been done as regards these courses since the 1930 s and the problems faced so far have been made to find a solution to them, also trying to place the required emphasis on the issue.

Key Words: *National History, The teaching of history, Turkish History, Turkish Historical Society, Atatürk's Principles and Revolution History.*

Giriş

Bilindiği gibi XX.yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa tarih yazıcılığı, dünya tarihini Batı'nın, “merkez”inin tarihine indiriyor, uygarlığın bütün başarılarını Avrupalı beyazlara mal ediyor, o sistemin dışındaki ülke ve halkları ise ya tarihsizleştirerek mutlak bir durağanlık içindeymişler gibi resmediyor ya da yalnızca Batı ile temasa geldikleri andan başlayıp basit bir zaman fasılasıyla Batı'nın gelişimini biraz daha geriden tekrarlayan bir tarihleri olduğunu kabulleniyordu¹.

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Etienne Copeaux, bu konuda şunları ifade etmektedir: “Birçok Avrupalı Rönesans çağında, Türkleri Romalıların saygın ardılları olarak görüyordu. Oysa 19.yüzyıl sonunda onları barbarlıkla, tam bir kültür yoksunluğuyla, Avrupa'nın bağrındaki uğursuz ve yıkıcı unsur olmakla suçlamak konusunda tam bir ağız birliği edilmişti. Balkan Savaşları sonunda Türkler Avrupa'nın neredeyse tamamen dışına atıldıkları sırada, Anadolu'daki varlıklarının meşruluğu bile tartışma konusu yapılmış ve

Avrupa tarih yazıcılığındaki bu ayrımcı ve yanlış yaklaşımın 20.yüzyılın başlarından itibaren ancak ezilen milletlerin uyanışı ve kendi tarihlerini kendilerinin keşfetmeleriyle önemli ölçüde giderildiğini ifade edebiliriz. Çünkü, bu dönemde bağımsızlıklarını elde eden milletler, milli bir ekonomi, milli bir devletin inşası yanında, milli bir tarih hazırlamak zorunluluğunu da hissedeceklerdir².

İşte Türkiye Cumhuriyeti de oluşum süreci sırasında bir tarihsel temellendirme gereksinimiyle karşı karşıya kalacak, Atatürk'ün bu alanda önderlik ettiği çalışmalarla milli tarih anlayışı ortaya çıkacak ve Türk Tarih Tezi geliştirilecektir. Bu aynı zamanda yukarıda ifade ettiğimiz Avrupa tarih yazıcılığının merkezci anlayışına başkaldırının belki de en önemli örneklerinden birini teşkil edecektir.

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte yapılan tarih çalışmaları, "Türk Tarihi" açısından yeni bir dönem başlatacaktır. Çünkü Cumhuriyet öncesi tarihimizde Türkleri ve Türkiye'yi anlatan kitap sayısı çok az olmuştur. Bunun temelinde yatan birçok sebep bulunmakla beraber Meşrutiyete kadar, hatta Meşrutiyet döneminde dahi milli tarih anlayışı içerisinde yazılan eser pek görülmemektedir. Elbetteki bütün dünyada olduğu gibi Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu milliyetçilik anlayışı ve bu bağlamda Türkçülük hareketi ve fikri içerisinde bulunan aydınlar, daha sonra Cumhuriyet döneminde "Milli Tarih" anlayışının oluşturulması ve yapılan çalışmalarda önemli yer almışlardır. Fakat Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye ve Türk Tarihi hakkında detaylı, bilimsel ve milli tarih anlayışı içinde bir çalışma olmamıştır. Gerçi Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte bu alanda yapılan çalışmalar; bazı yönlerden eleştiriler almıştır. Ancak, ileride de değinileceği gibi o günkü toplumsal, tarihi gerçekleri dikkate almadan, bu alanda Avrupa'daki gelişmeleri göz önünde tutmadan ve özellikle bu çalışmaları sadece tarih disiplini içerisinde bilimsel kaygılarla değerlendirmenin eksik olacağı kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir.

geldikleri yere,Orta Asya'ya sürülmelerini isteyen sesler yükselmişti." (Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 1998, s.15).

² Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul, 1983, s.14-15.

Bu çalışmada; Türkiye’de, Cumhuriyet’le birlikte milli tarih anlayışı içerisinde ele alınan tarih çalışmalarının tarih öğretimine yansımaları, Batı Dünyasında bu alanda yapılan bazı çalışmalarla da karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra bugün eğitim kurumlarının bütün düzeylerinde okutulan ve konu olarak; Türk Bağımsızlık Mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, bu aşamada yapılan inkılaplar ve Atatürk ilkelerini kapsayan, “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” derslerinin, dünü, bugünü ve öğretimi üzerinde durularak, bu bağlamda ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır.

I.Türkiye Cumhuriyeti’nde Tarih Alanında Yapılan İlk Çalışmalar Ve Milli Tarih Anlayışının Oluşumuna Genel Bir Bakış

Türkiye’de bugünkü tarih anlayışı ve çalışmalarında etkili olan milli tarih anlayışı; 1920’li yıllarda emperyalizme karşı verilen bağımsızlık savaşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulması, Saltanat ve Hilafet’in kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı gibi çok önemli olayları içeren bir dönemde oluşmuştur. Daha Milli Mücadele devam ederken yapılan çalışmalar, cumhuriyetin ilanıyla daha da artacak ve milli tarih anlayışı, tarih öğretiminin de temel felsefesi olacaktır.

Bu dönemi, her ulus devletin kendi kimliğini bir özel tarih yorumuna ya da tezine oturtmak gerekliliği duyulan bir dönem olarak tasvir eden İlhan Tekeli, bu durumu Türkiye Cumhuriyeti açısından şöyle değerlendirir:

“...Türkiye Cumhuriyeti de kurulması sonrasında benzer bir gereksinmeyle karşılaştı. Ama Türkiye Cumhuriyeti’nin böyle bir tez oluşturmakta diğer uluslara göre konumundan gelen önemli zorlukları vardı. Türkiye Cumhuriyeti için bir tarih tezi oluşturmak kolay değildir. Ulusların çoğu tek bir mekanda, tek bir geçmişe dayanarak kendi tezlerini oluşturmuştur. Oysa Türkiye Cumhuriyeti’nin tarih tezi birden çok mekâna, birden çok geçmişe eğilmek zorundadır. Bu tarihin mekânları, Orta Asya, İslam toprakları, Anadolu, Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı alanlardır. Bu tarih Türk’ün, İslâm’ın ve Anadolu’nun geçmişlerini kavramak durumundadır”³.

³ İlhan Tekeli, *Tarih Bilinci ve Gençlik*, İstanbul, 1998, s.36.

Gerçekten de Avrupa'da bu dönemlerde; Türklerin ikinci ırktan oldukları, Anadolu'nun Türklere ait olmadığı, Türklerin saldırgan, istilacı, kültür ve medeniyet alanında geri bir millet oldukları şeklindeki iddiaları, yine aynı çevrelerin, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki işgallerinde kendilerini İlkçağ'da Anadolu'da kurulan uygarlıkların selefleri kabul ederek işgallerini meşrulaştırmak istemeleri ve tarihi emperyalist emellerine alet ederek Anadolu'ya göz dikmeleri⁴ Türkiye Cumhuriyeti'ni bir tarih tezi oluşturma zorunluluğu içinde bırakacaktır. Çünkü İmparatorluğun dağılması bir tarihi anlayış üzerine olmuştur. Daha doğru bir tanımla tarihi bir anlayış, İmparatorluğun taksimi sonucunu doğurmuştur. 1918 Paris Konferansı'na kadar devletler arası ilişkilerde geçerli olan kural şuydu; galip devlet, "*hakk-ı fetih*" diye ele geçirdiği yerde kalabilirdi. Fakat bundan sonra bu anlayış zayıflamış, artık bu anlayışın savunucuları kendilerini güçlü hissetmemeye başlamışlardır. Bilindiği gibi Wilson'un on dört maddelik programının maddelerinden biri; milliyet ilkelerine saygı gösterilmesi gereğini ortaya koymuştu. Dünya haritasının bundan böyle "*hakk-ı fetih*" esasına göre değil, milliyetler esasına göre düzeltilmesi gerektiği düşüncesi hakim olmaya başladı. Bu nedenle "Bağımsızlık Savaşı"nın başlangıcında önemli olan nokta; Türklerin buldukları bölgelerde çoğunlukta olduklarını kanıtlamak olmuştur. Ancak bu dönem Türk tarihçiliği için bunu başarmak kolay olmamıştır⁵.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, milli bir tarih anlayışı ortaya koymaya çalışacak ve Atatürk, milli tarih şuurunu uyandırmak ve ayakta tutmak için tarih çalışmalarına önem verecektir. Atatürk'ün, "*Özellikle bizim milletimiz, milliyetinden uzaklaşmasının çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu içindeki çeşitli halklar, hep milli inançlara sarılarak, milliyet idealinin kuvveti ile kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı*

⁴ Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Bellekten*, III/1 Nisan 1939, s.10; Bayram Bayraktar, "Çağdaş Türkiye'nin Kültür Politikası", *Yeni Türkiye Dergisi* (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları-IV), 46, Temmuz-Ağustos 2002, s.578.

⁵ Mükrimin Halil Yinanç, *Tanzimattan Bugüne Kadar Bizde Tarihçilik*, Tanzimat I, İstanbul, 1940, s.373.

*bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık*⁶ şeklindeki sözleri, O'nun tarih çalışmaları üzerinde durmasının en önemli sebeplerinden birisinin tarihin milli bilinci kuvvetlendirmedeki rolü olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra başlanacak olan "Türk Tarihi" çalışmaları Atatürk tarafından 1931'de ortaya konacak olan "Tarih Tezi"nin de içeriğini kapsayacak şu temel amaçlar çerçevesinde olacaktır⁷:

1-Millî bilinci kuvvetlendirmek için "Millî Tarih" anlayışını yerleştirmek.

2-Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerini kuvvetlendirmek.

3-Millî Mücadele ile kabul ettirdiğimiz siyasi istiklalimizi, kültürel anlamda da devam ettirerek, dünya kamuoyunda Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu kabul ettirmek.

4-Türk kültür ve medeniyetini ortaya çıkararak, dünya kültür ve medeniyeti içindeki önemini ortaya koymak.

5-Türklerin sarı ırktan olmadıklarını kabul ettirmek.

6-Türk ve Türkiye tarihini kronolojik sıraya göre inceleyerek, Türk milletinin çeşitli coğrafi bölgelerde kurdukları devletlerin siyasi ve askeri durumlarını ve bu devletlerin devlet hayatını, ekonomik hayatını ve fikri hayatını ortaya koymak.

7-Yaşamış ve kaybolmuş olan Akdeniz medeniyeti ile Türklerin ilgisini ortaya çıkarmak.

8-Türkiye'nin en eski yerli halkını ortaya koymak.

9-Türklerin Anadolu'da bir aşiretten devlet çıkarmaları mümkün olmadığına göre, onların Anadolu'da var oluşlarının esaslarını açıklamak.

10-İslâm Tarihinin gerçek hüviyetini ve Türklerin İslâm Tarihindeki rollerini ortaya çıkarmak.

11-Türk Dünyasında kültür birliği oluşturmak.

⁶ Fahir Armaoğlu, "Atatürk ve Türk Milliyetçiliği", *Devlet Töreni Konuşmaları ve Atatürk ve Türk Kimliği Paneli*, 10 Kasım 1994, ATAM Yay., s.31-37.

⁷ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Ankara, 1956, s.160; Yasemin Beyazıt, "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Türkoloji Özel Sayısı), 46/ Ağustos 2002, s.591.

İşte bu amaçlar çerçevesinde Türk Tarihi ile ilgili çalışmalarını sistemleştirmek amacıyla, 1930'da Türk Ocakları'nın III. Kurultayı'nda "Tarih Heyeti" oluşturulmuş ve bu komisyon üyeleriyle Türk Tarih ve Uygarlığı'nın bilimsel bir şekilde incelenmesi için çalışmalara başlanmıştır⁸. İlk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapan ve 29 Mart 1931'e kadar sekiz toplantı gerçekleştiren bu heyetin çalışmaları sonunda; "*Türk Tarihinin Ana Hatları*" adlı bir kitap hazırlanmış ve 15 Nisan 1931'de de "*Türk Tarih Tetkik Heyeti*" kurulmuştur⁹ ki Türk Dil Devrimi'nden sonra bu kuruluş, "*Türk Tarih Kurumu*" adıyla çalışmalarını sürdürmüştür.

Yine bu dönemde, 2-11 Temmuz 1932 tarihinde I. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Yalnızca Türk bilim adamlarının katıldığı bu toplantının amacı, Yeni Türk Tarih görüşünü öğretmenlere anlatmaktı. Kongreye katılan 232 kişiden 196'sı öğretmen idi. Bu toplantıda okullarda okutulmakta olan tarih derslerinde bir bilgi ve metot birliği sağlamak amacı güdülmüyordu. Kongrede Türk ırkının antropolojik yapısı ve özellikleri, Türk dili ve edebiyatı ile ilgili bildiriler sunulmuş, Türk milletinin uygarlığın ve insanlığın beşiği olan Orta Asya'dan çıkmış beyaz ve Ari insanlar olduğu, dünya üzerindeki bütün uygarlıkların Türkler tarafından etkilenip geliştirildiği üzerinde durulmuştur¹⁰.

Yine Cumhuriyet kurulduktan sonra Rusya'da yetişmiş bazı tarihçiler (Türkiye'ye yerleşen) tarih çalışmalarında aktif olarak yer almışlardır. Sadri Maksudi (Arsal) ve Zeki Velidi (Togan) bunlardan en önemlileri olup, bu tarihçiler "I. Türk Tarih Kongresi"ne katılarak önemli bildiriler sunmuşlar ve kongreye ırk, dil ve kültür sürekliliği alanlarında katkıda bulunmuşlardır¹¹.

II. Milli Tarih Anlayışının Tarih Öğretimine Yansımaları

Tarih alanında yapılan çalışmalar, tarih öğretimine dolayısıyla ders kitaplarına da yansımıştır. 1924 ve 1926 tarihlerinde ilköğretim ders programlarında yapılan değişiklikler, yeni okul kitaplarının hazırlanması sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla ilk ders kitapları Ahmet Refik

⁸ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara, 1982, s.126.

⁹ Yusuf Hikmet Bayur, "Atatürk", *Bellekten*, III/Nisan 1939, s.10.

¹⁰ Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s.216.

¹¹ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, İstanbul, 2003, s.167.

tarafından hazırlanmıştır. Bunlardan 1924 tarihli, İlköğretim 5. sınıflar için yazdığı “*Umumi Tarih*”, yeni ve yakın çağ konularını içermektedir. 1926 yılında 4. sınıflar için hazırlanmış olduğu “*Umumi Tarih*” ise ilk ve ortaçağı kapsamaktadır. Ahmet Refik’in 4. ve 5. sınıflar için yazdığı 1928 tarihli “*Çocuklara Tarih Bilgisi*” adlı kitapta bu dönemde yazılmış kitaplardandır.

Yine bu dönemde İlkokullar için hazırlanan tarih kitaplarına baktığımızda, İhsan Şerif Saru’nun İlköğretim 5. sınıflar için yazdığı “*Cumhuriyet’te Tarih*”, Fuat Köprülü’nün 1928 tarihli “*Milli Tarih*” ve Süleyman Edip ve Ali Tevfik’in 1929 tarihli, ilköğretim 5. sınıflar için hazırladıkları “*İlk Mektep Çocuklarına Tarih Dersleri*” adlı kitaplar ilk planda hazırlanan kitaplar olarak gözümüze çarpmaktadır¹².

Ortaöğretim seviyesinde de yeni tarih anlayışı doğrultusunda tarih ders kitapları hazırlanmıştır. İlk olarak Hamit (Ongunsu) ve Muhsin (Tekel) tarafından yazılan ve ortaokul üçüncü sınıflarda okutulan “*Türkiye Tarihi*” isimli kitap görülmektedir. 1924-1929 yılları arasında üç kez basılan bu kitapta, Osmanlı tarihine geniş bir yer verilmektedir¹³.

Bu anlamda liseler için hazırlanan ilk kitap da 1932 yılında 4 cilt halinde basılan “*Tarih*” kitabıdır ki bu kitap bir yıl sonra basitleştirilerek üç cilt haline getirilmiş ve “*Orta Mektep İçin Tarih*” adıyla yayınlanmıştır.

Dört ciltlik lise tarih kitabının birinci cildinde; tarih öncesi ve ilk çağları ele alınmış, ana yurtta kurulan en eski devletler ve Hun İmparatorluğu hakkında bilgi verilmiş, ikinci ciltte; ortaçağa giriş yapılmış Orta Asya’da kurulan Türk Devletleri, İslam Tarihi, İlk Müslüman Türk Devletleri, Ortaçağ Avrupa Tarihi gibi konular ele alınmış, üçüncü ciltte; Osmanlı Tarihi, dördüncü ciltte ise; Cumhuriyet Tarihi konu edinilmiştir¹⁴.

¹² Bahri Ata, “John Dewey ve Türkiye’de İlköğretim’de Tarih Öğretimi (1923-1930)”, *Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 4-6 Haziran 1998, İzmit, s.70-74.

¹³ Ata, “John Dewey ve Türkiye’de İlköğretim”, s.73-74; Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, s.116-117.

¹⁴ *Tarih I-IV*, Maarif Vekâleti yay., İstanbul, 1931. Bu eserin hazırlanmasında çalışanlar aşağıdadır: “M. Tevfik Bey (*Riyaseticumhur Umumi Kâtibi ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi*), Samih Rifat Bey (*Çanakkale Mebusu ve T. T. T. C. Reis Vekili*),

“Tarih” ve “Orta Mektep İçin Tarih” kitaplarının hazırlanış dönemi, Türk Tarih Tezi’nin biraz daha olgunlaştığı bir dönemdir. Bu nedenle kitabın son kısmı, çalışmanın da konusu olan “Türkiye Cumhuriyeti” ile ilgili bilgileri içeren dördüncü bölüm olup, bugün Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin bir anlamda ilk şeklini oluşturmaktadır.

Türk Tarih Tezi’nin önemli ölçüde içeriğini yansıtan ve Türk Tarih Heyeti’nin çalışmaları sonucunda oluşturulan “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı eser¹⁵de, orta dereceli okullarda okutulmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu kitabın ağırlık noktasını Türk Tarihi teşkil etmektedir. Çok kısa bir sürede hazırlanan ve on bir bölümden oluşan¹⁶ kitaptan sadece 100 kopya basılarak tarihçilerin eleştirisine sunulmuştur. Eksiklikleri olduğu düşüncesiyle çok fazla basılmayan bu kitap; daha sonra, 90 sayfalık bir giriş makalesi biçimine getirilerek, 30.000 adet bastırılmış ve “Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal Kısmı” ismi ile okullara yardımcı ders kitabı olarak gönderilmiştir. Kitabın giriş

Akçuraoğlu Yusuf Bey (İstanbul Mebusu, Ankara Hukuk Mektebi Siyasi Tarih Profesörü ve T. T. T. C. Reis Vekili), Reît Galp Bey (Aydın Mebusu ve T. T. T. C. Umumi Kâtibi), Hasan Cemil Bey (Bolu Mebusu ve T. T. T. C. Azası), Afet Hanımefendi (Musiki Muallim Mektebi Tarih ve Medeni Bilgiler Muallimi ve T. T. T. C. Azası), Baki Bey (Erkânı Harbiye Miralayı, Büyük Erkânı Harbiye Harp Tarihi İkinci Şube Müdürü), İsmail Hakkı Bey (Balıkesir Mebusu ve T. T. T. C. Azası), Reşit Saffet Bey (Kocaeli Mebusu ve T. T. T. C. Azası), Sadri Maksudi Bey (Şarkî Karahisar Mebusu ve T. T. T. C. Azası), Şemseddin Bey (Sivas Mebusu ve İstanbul Darülfünunu Türk Tarihi Sabık Profesörü ve T. T. T. C. Azası), Şemsi Bey (Miralay. Harita Umum Müdürlüğü Harita Şubesi Müdürü), Yusuf Ziya Bey (Eskişehir Mebusu, İstanbul Darülfünunu İnkuk Tarihi Sabık Profesörü ve T. T. T. C. Azası)” (Tarih-I, s.VII-VIII).

¹⁵ *Türk Tarihinin Ana Hatları*, 3. Baskı, İstanbul, 1999. Bu eserin kimler tarafından kaleme alındığına dair iç kapakta şöyle yazılmaktadır: “*Türk Ocağı, Türk Tarihi Hey’eti azalarından Afet (İnan) Hf. ile Mehmed Tevfik (Bıyıklıoğlu), Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil (Çambel), Sadri Maksudi (Arsal), Şemseddin (Günaltay), Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktifat, tercüme ve telif yollarıyla yapılmış bir teşebbüstür.*”

¹⁶ “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” adlı kitabın bölümleri şu şekildedir: “1- Beşer Tarihi Methal, 2- Türk Tarihine Methal, 3-Çin, 4-Hint, 5-Kalde, Elam ve Asur, 6-Mısır, 7-Anadolu, 8-Ege Havzası, 9-Eski İtalya ve Etrüsk, 10-Iran, 11-Orta Asya(Türkiye Cumhuriyeti kısmı bu bölümün son başlığıdır)”.

bölümünde Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitabın neden yazıldığı yazarları tarafından dile getirilmiştir¹⁷.

Çağdaş Türk tarihçiliğinin başlangıcı olarak alabileceğimiz bu dönemdeki çalışmalar içerisinde Yükseköğretim seviyesinde yapılan çalışmalar da oldukça önemli yer tutmaktadır.

Atatürk'ün tarih, coğrafya ve dil konularına verdiği önemin sonucunda 1931'de "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)*" ve 1932'de *Türk Dil Kurumu* oluşturulmuştur. Bu iki kurumun önemli çalışmaları olmakla birlikte, bu sahalara yetişmiş eleman sağlamak ve Türk tarih, coğrafya ve dilini yabancı etkisinden kurtarıp, yabancı dillerde de eserler vermek amacıyla Ankara'da 14 Haziran 1935 tarihinde "*Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*" kurulmuştur¹⁸. Türk milliyetçiliğinin temeli olan iki bilgiyi, dil ve tarihi kendisine başlıca araştırma sahası kabul eden bu fakültenin o gün için kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir¹⁹:

"Hükümet merkezimizde bir taraftan Türk kültürünü bilgi metodu ile işleyecek bir tetkik araştırma müessesesine, ulusal dil ve tarihimizin ilmi ve en

¹⁷ Bu eserin yazılış amacı şöyle belirtilmiştir: "Bu kitap, belirli bir amaç gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar ülkemizde yayınlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri bilinçli yada bilinçsiz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ataları hakkında böyle yanlış bilgi edinmesi, Türklüğün kendini tanınmasında, benliğini geliştirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitaptaki hedeflenen asıl amaç,bugün bütün dünyada tabii mevkiini geri alan ve bu bilinçle yaşayan milliyetimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük olaylarla ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı yönünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve karakterinin esrarını ortaya çıkarmak, Türkün özellik ve kuvvetini kendine göstermek ve milli gelişmemizin derin irki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz: Bu tecrübe ile muhtaç olduğumuz o büyük milli tarihi yazdığımızı iddia etmiyoruz, yalnız bu konuda çalışacaklara genel bir istikamet ve hedef gösteriyoruz." (*Türk Tarihinin Ana Hatları*, s.25.)

¹⁸ 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevi'nde törenle açılan fakülteye o zaman, ilkokul öğretmeni olanlarda kayıt olabilmişlerdir. (Afet İnan, "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluşu Hazırlıkları ve Açılışı", *Cumhuriyetin 50.Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara, 1974, s.9-52.) Geniş bilgi için bk. Azmi Süslü, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 50 Yıllık tarihi*, Ankara, 1986.

¹⁹ Süslü, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*, s.8.

yeni telakkilerine göre hazırlanmış muallim yetiştirmek ve bugünkü muallimlerimizin bu yönden bilgilerini tamamlamak üzere Ankara'da bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmasını icab ettirmiştir”.

Dört yıllık bir eğitim-öğretim sistemini ihtiva eden Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi; Tarih, Coğrafya, Dil ve Edebiyat alanlarında öğrenci yetiştirmek, bu konularda araştırmalar yapmak ve bunları yaymak üzere kurulmuştu. Fakülte yapmış olduğu inceleme, araştırma ve kazılarla bilimsel anlamda önemli faaliyetlerde bulunacaktır.

Yine bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve inkılâpların incelenmesi, araştırılması ve gençliğe anlatılması amacıyla, 20 Haziran 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü” kurulmuştur. 1942 yılında Ankara Üniversitesi'nde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde de aynı amaç ve adla bir Enstitü daha açılmıştır²⁰.

III. Milli Tarih Anlayışına Türkiye Ve Dünyadan Çeşitli Yaklaşımlar

20.yüzyılın başlangıcında tarih çalışmalarında ve yazıcılığında en önemli etkenlerden biri olan “*Milli Tarih*” anlayışı gerek Türkiye’de gerekse dünyada önemli bir yer bulmuş ve çeşitli yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Türkiye’de bu anlayışla hazırlanmış olan “*Türk Tarih Tezi*”ne de o günkü şartlar da göz önünde bulundurularak olumlu değerlendirmeler yapıldığı gibi, döneminde ve daha sonra “genel ve bilimsel tarih anlayışının göz ardı edildiği ve milli tarih anlayışının abartılı vurgulandığı Cumhuriyet ideolojisinin bilimsel tarih çalışmalarını sekteye uğrattığı” şeklinde eleştiriler de olmuştur..

Örneğin; Büşra Ersanlı, “*İktidar ve Tarih*” adlı kitabında, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte oluşturulan yeni tarih anlayışını irdelerken Türk Tarih Tezini, Türk benliğini oluşturacak bir araç ve gelecek kuşaklar gözünde onurlu bir amaç olmasının istendiğini belirterek²¹, “*Ulusçuluk hem bir kavram, hem de genç Cumhuriyetin bir gerçekliği olarak sadece Türkler ve Türkiye bağlamında ele alınıyordu. Genel Tarih, tarih felsefesi ya da bunların sorunları*

²⁰ *İnkılâp Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı*, s.18; Nejat Göyünç, *Uluslar arası II. Atatürk Sempozyumu*, II, Ankara, 1996, s.739-740.

²¹ Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, s.103, 227.

öğrencilerde ve yeni kuşaklarda ulusal bilincin güçlendirilmesi için gerekli olan bir çalışma alanı olarak görülmemiştir. O günkü komşu ülkeler, asırlarca aynı imparatorluğun çatısı altında toplanan ülkeler, Yunan, Roma, Bizans halkları ve tarihleri üzerinde durulmuyordu ya da durulması planlanmıyordu.” şeklinde eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur.

E. Copeaux ise, Türkiye’de bu dönemi şu şekilde değerlendirmektedir²²:
“Yeni tarihi söylem, batıcı Helenistik yaklaşıma karşı bir çeşit cevap, ideolojik misilleme olarak düşünüldü. Batı karşısında kendinden emin mağrur bir Türkiye bilinci, kimliği, Türk mucizesinin yaratılması amaçlandı. 1931’in tarih kitapları tarihin yeni bir anlatımını içeriyordu. Bu da Türklerin tarihi etrafında dönüyordu. Orhonlar, Ortaçağ Uygarlıkları, Araplarla çatışmalar, İslâmiyet’in kabul edilmesi, İlk Türk Müslüman Sultanlıklarının kurulması, Selçuklular ve Osmanlılar.”

Milli Tarih anlayışının tarih çalışmaları üzerinde egemen olduğu dönemde, çalışmalarında tarihi realiteyi ön planda tutan Fuat Köprülü de Tarih Tezi’nin bazı bölümlerinin bilimsel yaklaşımdan uzak olduğunu savunacak, ama dönemin gerçeklerini de göz önünde bulundurarak daha objektif bir şekilde şöyle bir değerlendirme yapacaktır²³:

“Milli tarih telakkisinin romantik devrini, Türk nasyonalizmi de tabiatıyla görmüştür. Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmi esasa dayanmayan çok haksız menfi telakkileri karşısında bizim romantik tarihçiliğimizin aksuameli de ister istemez çok müfrit ve mübalağalı olacaktır ve hakikaten öyle de oldu. Bütün ilmi telakkilerin esası olan tenkit fikrinin inkişafı ve rasyonel çalışma usullerinin yerleşmesi, dünyanın her yerinde olduğu gibi bizde de yarım asırdan fazla bir zamandan beri fasulalarla devam eden, bu romantik tarih devrini kapatacaktır. Fakat yine her yerde olduğu gibi bizde de bu romantik telakki, milli tarih tetkiklerine karşı umumi bir alaka uyandırmak ve umumi tarih içinde Türklerin rolünü araştırmaya sevk etmek itibarıyla psikolojik bir hamle yaratmıştır. Beni otuz sene evvel milli tarih araştırmalarına

²² Etienne Copeaux, “Türkiye’de 1931-1993 Arasında Tarih Ders Kitapları”, *Tarih Öğretimine Eleştirel Yaklaşımlar*, TET. Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2003, s.108.

²³ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul, 1983, s.93-94.

sevk eden ve insanı ümitsizliğe ve atalete düşürecek maddi ve manevi her türlü manialara karşı bu yoldan ayırmayan biricik amilin de bu psikolojik hamle olduğunu itiraf etmeliyim...”

Özellikle Türk Tarih Tezi ve bunun şekillendiği I. Tarih Kongresi’nde milli anlayışın etkin olduğu bazı iddiaların gerçek dışı ve abartılı olduğu görülmüştür. Fakat o günkü şartlar göz önünde bulundurulduğunda amaç; manevi yönden Türk varlığını güçlendirmek ve gençliğe tarihi ve dili ile övünen bir kitle ruhu vermek olduğundan bunun bilimsel olarak çok ciddi bir şekilde üzerinde durulmayacaktır. Tabi bu amacın etkileri o dönemde hazırlanan ders kitaplarında kendini hissettirecektir.

Dönemin mevcut şartları ve çağdaşı devletlerin aynı dönemdeki tarih çalışmaları da göz önünde bulundurulacak olursa, Kurtuluş Savaşı ve yeni Türkiye Devleti’nin kuruluşu, bazı iddiaların aksine tarihin bir bilim dalı olarak yerleşmesinde temel rol oynamıştır, denilebilir. Türk Tarih Kurumu’nun oluşturulması, bilim adamlarının desteklenmesi tarihçilerin önünü açmış ve önemli bilimsel çalışmalar yapmalarına vesile olmuştur. Hatta ‘Tarih Tezi’ne önemli eleştiriler yapmasına karşın Fuat Köprülü gibi bilim adamları da desteklenmiş, tarih ders kitaplarının hazırlanmasında bunlardan da yararlanılmıştır. Yine bu dönemde, ilmi tarihçilik yapılması için Türk düşün ve bilim hayatına gerekli teknik bilgi ve donanımın sağlanması, devlet bütçesinden çalışmalara pay ayrılmasının gelenek haline getirilmesi, arşivcilik alanında yeni düzenlemeler yapılması, arkeoloji çalışmalarına önem ve destek verilmesi sonucunda, dünyaca önemi kabul edilen başarılı eserler ortaya çıkmıştır. Çıkarılan Belleten, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Türkiyat Mecmuası, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, Tarih Vesikaları Dergisi vb. gibi bilimsel dergilerle de süreli yayıncılık alanında büyük gelişme gösterilmiştir. Bunların yanı sıra Türk Tarih Kurumu’nun bilimsel çalışmaları yayın hayatına kazandırmada büyük katkılar sağladığı da göz önünde tutulmalıdır.

Enver Ziya Karal da çok kısa sürmüş olan İkinci Meşrutiyet döneminden sonra tarihçiliğimizin Yeni Türkiye Devleti'nin kurulması ile bugünkü ulusal ve çağdaş aşamasına girdiğini kaydetmiştir²⁴.

Milli tarih anlayışının tarih çalışmalarına ve tarih öğretimine etkilerini daha gencl bir bakış açısıyla değerlendirebilmek için kısaca dünyadaki örneklerine de bakmakta fayda vardır.

Bir kere tarihin milli amaçlarla kullanılması elbetteki sadece Türk Tarih yazıcılığına özgü bir şey değildir. Avrupa'da, Asya'da, Amerika'da, Afrika'da ve birçok başka yerlerde de geçmişi keşfetmek, yeniden canlandırmak çok bilinen bir uğraştır. Çoğunlukla devletlerin politikasının önemli bir parçasını da oluşturabilmektedir. Finlandiya, Macaristan, İngiltere, Hindistan, Japonya, İsviçre gibi birçok ülkede tarih misyoner bir güç olarak görülmüştür²⁵.

Mesela, Almanya'da 1960'lara kadar geleneksel ders kitaplarının varlığını sürdürdüğü görülmektedir ki, bu kitapların kökeni de 19.yüzyıla dayanmaktadır. Bu kitapların temel amacı ulusal kimliği pekiştirmek olup, milli tarih anlayışına dayanır. Avrupa, dünya ve yerel tarihe çok az yer ayrılır. Bu kitapların önemli bir özelliği de devletin ideolojisini aktarma ve devletin değerlerini benimsetmede bir araç olarak kullanılmalarıdır.²⁶ İngiltere'de 1970'lere kadar geleneksel anlamda ortak bir kültürel mirasın aktarımı ve İngiliz ulusunun kahramanlığı üzerine yapılandırılan bir tarih dersi öğretimi vardı ki, son zamanlarda, toplumdaki dinamikleri yansıtmaya yönelik yeni tarih öğretimi çabaları artmıştır.

Özellikle Avrupa'da 1970'lerden itibaren geleneksel değerlerin sorgulanmaya başlanması ve tarih öğretimine içerik ve pedagojik açıdan farklı bakış açılarının getirilmesiyle tek yönlü bir tarih anlayışından çok perspektifli bir bakış açısı gelişmeye başlamışsa da çoğu ülkede hakim eğilim milli tarihe odaklaşmak olarak devam etmektedir.

²⁴ Enver Ziya Karal, "13-15 Kasım 1975'te Türkiye'de Tarih Eğitimi Seminerinde Sunulan Tebliğ ve Yapılan Konuşmalar", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1997, s.231.

²⁵ Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, s. 236.

²⁶ Wolfgang Höpken, "Tarih Eğitiminde Yeni Yönelimler", *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*, İstanbul, 2003, s.46-47.

Joke van Der Leeuw²⁷, 90'lı yıllarda Avrupa'da tarih ders kitapları üzerinde yaptıkları araştırma sonuçlarıyla ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunuyor: “İskandinav ülkelerinde ya da Hollanda'da durum biraz değişik, yine de ulusal tarihe genellikle çok vurgu yapılıyor. Diyebiliriz ki % 50'den biraz daha fazla bir bölüm ulusal tarihe yöneliyor...”

Bugün Avrupa Konseyi'nin almış olduğu bir karar, birlik ülkelerinde Avrupa ve Dünya tarihine geniş yer verilmesi istenmiştir ki bu da güçlü ulusal kimliklerin ortadan kalkması, Avrupa merkezli bir tarih anlayışının ortaya çıkması veya Avrupa ve Avrupa dışı dünya şeklinde bir ayrımın oluşması sakıncalarını gündeme getirmektedir²⁸.

Sonuç olarak denilebilir ki hemen her ülkede milli açıdan benliği kuvvetlendirmek amacıyla tarihten faydalanılmıştır. Türkiye'de de dünyadaki gelişim ve değişmelere paralel olarak çağdaş ve bilimsel tarihçilik adına önemli adımlar atılmıştır. Gerek tarih çalışmalarında ve gerekse tarih öğretiminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde bilimsel kaygılarla ve önyargısız hareket etmek elbette en önemli hedeflerdendir. Bununla beraber, ülkeler arası farkların göreceliğini, içinde bulunduğumuz toplumun ve dünyanın ekonomik, sosyal, siyasal sorunlarının katkılarını ve globalleşmenin etkilerini ve de değişik düzeylerde de olsa milliyetçiliğin bugün hala bütün dünyada oyunun kuralı oluşunu, göz önünde bulundurmakta yarar vardır.

²⁷ Avrupa Tarih Öğretmenleri Birliği (EUROCLIO) İdareci Başkanı.

²⁸ Geniş bilgi için bk. Robert Stradling, *20.Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*. İstanbul, 2003. Avrupa Komisyonu 1970'li yıllardan itibaren birlik ülkelere, Avrupa tarihine yönelişi tavsiye etmektedir. Bugün batıdaki tarih anlayışı ve bu alanda yapılan çalışmalar devamlı örnek olmaktadır. Elbette ki bu alanda daha ileri yaklaşımlar içindedirler ve problemlerini de aza indirmişlerdir. Fakat çok perspektifli bir bakış açısı tamamen yerleşmiş değildir. Örneğin, Joke Von Der Leeuw, “Sömürgecilik ve Bağımsızlık hareketlerine o ülkelerin açısından bakmayı amaçlayan bir projesinin AB tarafından kabul edilmediğini belirtmekte gerekçe olarak da “Hayır dediler, çünkü bu AB için propaganda değildi” demektedir. (Joke van Der Leeuw, “Tarih Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler”, s.70.

IV.İnkılap Tarihi Disiplininin Ortaya Çıkışı

Tarihe kendi disiplini dışında zaman zaman başka misyonların da yüklendiği görülmüştür. Türkiye’de milli tarih anlayışıyla birlikte tarihin diğer dallarından farklı olarak çeşitli misyonların yüklendiği İnkılâp Tarihi derslerine de bu açıdan bakıp değerlendirmek doğru olacaktır. Bu aynı zamanda bize bu dersin ortaya çıkış sebeplerine de bakma imkânı verecektir. Mustafa Safran’ın da ifade ettiği gibi bu disiplinin doğuşunda şu üç önemli sebep görülmektedir;

- 1-Vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak,
- 2-Tarih biliminin bir parçası olarak,
- 3- Uluslar arası düzeyde karşılaştırmalı bir “devrim tarihi”²⁹ olarak.

İnkılâp Tarihi derslerinin ortaya çıkışında; “vatandaşlık bilgisi” ve “Vatandaşlık Eğitimi”ne katkı önemli bir gerekçe olmuştur. Bu durum, derslerin sosyal amaçlı ve tarih öğretimi anlayışının öğrencilerin sosyalleşmesi ve iyi vatandaş yetiştirme ihtiyacı üzerine kurulduğu fikrini ortaya çıkarır. Genel olarak tarih öğretimi yoluyla, öğrencilerin kişilik gelişimi, sosyalleşmesi ve vatandaşlık eğitimine katkıda bulunma, her dönemde ve hemen hemen her ülkede, amaç olmuştur. Özellikle sosyal gerçeklerin irdelenmesi ve bilimsel tarih anlayışının vurgulanması noktasında zaman zaman tarihçiler tarafından eleştiriler almışsa da bu uygulama, günümüzde de devam etmektedir. Bu konuda çok farklı görüşler olmasına rağmen³⁰ genel olarak Avrupa’da ve birçok ülkede tarih eğitimine yaklaşımda, bu iki unsurun da; yani hem sosyal amaçlı tarih anlayışının hem de tarihin kendi disiplin içi amaçları çerçevesinde ele alınmasının göz önünde tutulduğu görülmektedir.

Hemen her dönemde, okullar yeni düzenin önemli bir dayanağı olmuşlardır. Avrupa’da 19.yüzyılda eğitim sistemlerinin temel sorumluluğu

²⁹ Mustafa Safran, *Tarih Eğitimi ve Öğretimi (Makaleler)*, Ankara, 1998, s.94-96.

³⁰ J. Fines, J. Blyth, M. Ferro, P.J. Lee, J. Slater vs. birçok araştırmacı, tarihin amacı ve öğretimini oluşturan ana unsurları, üç farklı görüşle belirtmişlerdir. Bunlardan birincisinde tarih öğretimi öğrencinin gelişiminde bir öge olarak kabul edilir. İkincisinde tarih öğretimi bir sosyalleşme aracı olarak kültürel mirasın aktarıcısıdır. Sonuncusunda ise bu öğretim vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak kullanılır. İlk görüş bireysel unsuru ön plana çıkarırken, son iki görüş, tarih dersinin toplumsal gelişime olan vurgusunu dile getirmektedir. (Dursun Dilek, *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara, 2001, s.31-32.

toplumun yada başka bir deyişle ülkenin ahlaki, kültürel ve siyasi anlamda gelişmesine katkıda bulunmak olarak kabul edilmektedir. Örneğin bunun sonucunda Fransa'da laik kurumlar ve laiklik anlayışıyla donanmış kilise kurumu ortaya çıkmış, bu anlamda eğitim, devletin halka, halkında devlete karşı olan sorumluluk ve görevlerini belirlemiştir³¹. Yine Fransız Ernest Lovisse de, tarih bilimini yurttaşlığa hizmet olarak ele almış ve kitapları en az altmış yıl Fransız yurttaş kuşakları yetiştirmiştir³².

Devlet ile eğitim arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir şekilde inceleyen Antonia Gramsci; *“Modern toplumlarda devlet, toplumsal etkinlikleri ve kurumları düzenleyen bir güçtür. Devletin gücü sadece mekanik alanlarda değil, özel organizasyonlarda da kendini gösterir. Devlet sivil toplum aracılığıyla çalışır, çünkü temel amaçlardan biri toplumu birbirine bağlama ve hedeflerine ulaşma konusunda eğitmektir. Bu nedenle okullar devletin toplumu şekillendirmesinde önemli bir araç rolü görmektedir.”*³³ demektedir.

Yine Avrupa'da tarih öğretiminde konu ve tema seçimine baktığımızda bizde özellikle son dönem tarihi konularının seçimine benzer bir yaklaşım görmekteyiz.

Robert Stradling'e *“20.yy. Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli”* adlı eserinde bu konuyla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: *“Okullarda okutulan tarih kamu malıdır. Bu tarihin eğitsel amaç kadar siyasal ve sosyal amaçlarda da hizmet etmesi gerektiği düşünülür. Bir çok müfredat rehberinin ve ders programının girişinde yer alan amaçlar listesini incelediğinizde, tarih öğretimine geniş kapsamlı bazı sosyal amaçlar yüklendiğini görürsünüz. Bu dersin öğrencilere ulusal kimlik duygusu aşılamaya, kültürel miras bilincini aktarmaya, onları demokratik katılım ve yurttaşlık için hazırlamaya ve onlarda değişik, etnik ve kültürel geçmişi olan halklar arasındaki çeşitliliğe saygı ve hoşgörü geliştirmeye katkıda bulunması beklenir.”*³⁴

Tarih dersinin disiplin dışı amaçlar dahilinde kullanılmasına örnekler çoktur. Vatandaşlık bilgisi, vatandaşlık eğitimi de bunlardan biridir. Elbetteki

³¹ İsmail Güven, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, Ankara 2000, s.35.

³² Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, s.186.

³³ Güven, *Türkiye'de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*, s.35-36

³⁴ Robert Stradling, *20.yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, İst.2003, s.12

Tarih dersine disiplinin dışında bir takım vizyonlar yüklenmesi, geçmişte yaşanan olaylara tarihsel bir perspektiften yoksun olarak bakmamıza sebep olacaktır. Fakat tarih öğretiminin sosyal amaçlar içerdiği de bir gerçektir.

Tarih öğretiminin, öğrencilere; tarihsel duyarlılık, bilimsel yaklaşım, tarihçiler gibi çalışma, kronolojiyi bilme, değişim ve süreklilik gibi kararları kazandırması gerekmektedir. Fakat bununla beraber tarih; öğrencinin sosyalleşmesinde ve demokratik, hür topluma etkin bir vatandaş olarak katılmasında da bir araçtır³⁵.

Türkiye’de de bu ders sosyalleşme ve vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak düşünülmüş, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte oluşan yeni tarih anlayışı ve yeni düzen çerçevesinde toplumun ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak içerik hazırlanmaya çalışılmıştır.

İnkılap Tarihi Derslerinin ortaya çıkış sebeplerinden biri olarak “Vatandaşlık Eğitimi” üzerinde duran ve Cumhuriyeti, kendi vatandaşını yetiştirmede kendi tarihinden yararlanmak doğrultusunda bir gelişim olarak nitelendiren Safran, bu konuyu şöyle değerlendirmektedir: *“Esasında inkılap tarihinin hem tarih biliminin bir parçası olarak tasarlanmış olması ve hem de vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak işlevselleştirilmiş olması, yalnızca bu iki düşünüş tarzının mantıksal gerekçeleri ile sınırlı değildir. İnkılap tarihinin yeni Türk tarihinin bir uzantısı olması ve vatandaşlık eğitiminin de doğal bir ögesi olması rasyonel bir zorunluluktur. Kimileri İnkılap Tarihi dersleri ile öğrencilere bir Atatürkçülük manifestosu sunmayı, kimileri de tarih öğretiminden farksız olarak sadece tarihin “Yakın” bir dönemini sunmayı hedeflemektedirler. Biri İnkılap tarihinin bilimsel niteliğini diğeri de vatandaşlık eğitimindeki rolünü göz ardı eden 65 yıllık yöntem tartışmalarının farklı bağlamlarda uzayıp gideceğine işaret etmektedir.”*³⁶

Yeni tarih anlayışı ile hazırlanan kitaplara ve yapılan çalışmalara baktığımızda İnkılap Tarihi Dersi, ilk olarak tarih bilimi içerisinde o dönemin tarih yazıcılığından ayrı bir dal olarak ele alınmadan, Türk tarihinin sürekliliği içerisinde düşünülmüş ve bu sürecin son bölümü olarak ele alınmıştır. 1932

³⁵ Fersun Paykoç, *Tarih Öğretimi*, Eskişehir 1991, s.34-35.

³⁶ Mustafa Safran, *Tarih Eğitimi ve Öğretimi (Makaleler)*, Ankara, 1998, s.95.

yılında liseler için hazırlanan “Tarih” ve “Orta Mektepler İçin Tarih” kitaplarının son bölümleri, bugün Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Dersi'nin bir anlamda ilk şeklini oluşturmaktadır. Bu kitabın, 374 sayfadan oluşan dördüncü bölümünün içeriği şöyledir:

“I. Kısım: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

1-Türk Milleti'nin yeni bir devlet daha kurması

- a) Yeni bir Türk Devleti*
- b) Büyük Harbin sonunda Avrupa Devletlerinin Vaziyeti*
- c) Büyük Harbin Sonunda Osmanlı Devleti'nin vaziyeti*
- d) Mustafa Kemal*
- e) Milli Müdafaa*
- f) Milli Müdafaa ve İstanbul Hükümeti*
- g) Yeni Türk Devleti'nin Ankara'da Temelleşmesi*

2-İstiklal Harbi

- a) Yeni Türk Devleti'nin Beyneddüvel İlk Münasebetleri*
- b) Sevr Muahedesi*
- c) Yeni Türk Devleti'nin İlk Muvaffakiyetleri*
Ermenilerin Ezilmesi ve Yunanlıların Mağlubiyeti
- d) Yeni Türk Devleti'nin İlk Teşkilat-ı Esasiyesi*
- e) Yeni Türk Devleti, İtilaf Devletleri ve Padişah Hükümeti*
- f) Sakarya Zaferi ve Semereleri*
- g) Nihai Zafer*
- h) Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşunun Tamamlanması*

II-Kısım: İstiklal Harbinden sonra İnkılâp ve Islahat Safhaları

1- Lozan'dan Cumhuriyetin resmen ilanına kadar

2-Cumhuriyetin ilânı

3-Hilafetin İlgası

4-Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar

5-Dini, Hukuki İnkılâp ve Islahat

6-Maarif ve Terbiyede İnkılâp ve Islahat Cereyanları

7-İktisadi, Mali İnkılâp ve Islahat Cereyanları

8-Sıhhat, İctimai, Muavenet İşlerinde yeni çığırklar ve icraat

*9-Türk Ordusu ve Milli Müdafaa*³⁷

İnkılâp Tarihi derslerinin, Üniversite düzeyinde gündeme gelişi, 1930'lu yıllardır. 1930'lu yıllar Dünyada liberalizmin daha doğrusu demokrasinin yıpranması, totaliter rejimlerin yükselişi ki bu ortamda özellikle Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Bolşevik Rusya gençlik üzerinde önemli bir etki uyandırmış durumdadır. Türkiye'de de 30'lu yılların başında özellikle İtalya'daki gelişmeler epey cezbedici bir hal taşıyordu ve Cumhuriyet rejiminin de bu konuda kaygıları vardı³⁸.

Bu bağlamda inkılap tarihi derslerinin ortaya çıkışında etkili olan bir unsur da kendini göstermiş oluyor ki; bu, disiplinin uluslar arası düzeyde karşılaştırmalı bir "devrim tarihi" olarak sunulması düşüncesidir. Bu aşamada inkılap tarihi öğretiminin amaçlarından biri de Avrupa'da yükselen totaliter rejimlere karşı gençliğimizi korumak olarak formüle edilmiştir, denilebilir³⁹. Hatta bu derslerin daha sonra yükseköğretim her yılına yayılmasının sebebi de bu kapsamda olup, Türk gençliğinin, kendisinin dünyaca ünlü, büyük bir devlet ve fikir adamı ve yaşadığı döneme damgasını vuran bir lideri varken, bazılarının yabancı ülkelerdeki ihtilalcileri örnek alması ve onların tesirlerinde kalmalarının ortaya koyduğu bir eğitim ve Atatürk'ü tanıma eksikliğinin giderilmesi isteğiydi⁴⁰. Mart 1927'de, İstanbul ve Ankara Türk Ocağı'nda İstiklal Harbi'ne bizzat iştirak etmiş bir asker olan Cevdet Kerim (İncedayı) Bey tarafından verilen ve sonradan Fuat Köprülü'nün sunuşu ile "*Mücadehat-ı Milliye Konferansları*" başlığı altında yayınlanan beş konferans, gençliğe yeni devletin kuruluşunu anlatmak gayesine yönelik bir davranış olduğu gibi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 15-20 Ekim 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'nda verdiği "*Nutuk*" aynı maksatlı hareketlerden bir başkasıdır.⁴¹

³⁷ *Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti)*, İstanbul, 1931.

³⁸ Bülent Tanör-Zafer Toprak-Halil Berktaş, *İnkılap Tarihi" Dersleri Nasıl Okutulmalı?*, İstanbul 1997, s.16.

³⁹ Safran, *Tarih Eğitimi ve Öğretimi*, s.96.

⁴⁰ Nejat Göyünç, "İnkılâp Tarihi Enstitüleri ve Yeni Yayınları", *Uluslar arası II. Atatürk Sempozyumu*, II, Ankara, 1996, s.735-740.

⁴¹ Göyünç, "İnkılâp Tarihi Enstitüleri", s.739-740.

Bu dönem içerisinde düşünülen ve uygulamaya konulan “*İnkılap Tarihi Enstitüleri*”nin kuruluşu da inkılap tarihi açısından temel noktalardan biridir. Bu enstitülerin kurulması fikri, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’nin ilk genel sekreteri ve aynı zamanda Maarif Vekilliği de yapacak olan Dr. Raşit Galip Bey’e aittir. “İnkılap mevzularımızı tetkik etmek için bir teşekküle lüzum var” görüşünü dile getiren Reşit Galip Bey’in hazırladığı tasarıya göre; “*İnkılap Enstitüsü*”, üniversitenin bir organı olarak, müzesi, kitaplığı bulunacak, akademik ve halk için yayınlar yapacaktı. Böylelikle Dr. Reşit Galip Bey, Türk inkılabını hem kendi tarihi akışı içinde, Türk toplumunun eski dönemlerinden itibaren incelemeyi hem de İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve Almanya gibi yabancı ülkelerdeki oluşumlarla mukayeseli tetkikini düşünmektedir. Fakat hastalığı nedeni ile Dr. Reşit Galip 1933’te görevinden ayrılmak zorunda kalınca onun tasarısını gerçekleştirmek Yusuf Hikmet Bey’e kalmıştır.⁴²

Dönemin tek üniversitesi olan Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) yönetmeliğine bir madde eklenerek 20 Haziran 1933’te, “İnkılap Enstitüsü” kurulmuştur. İlk ders bizzat Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bey tarafından 4 Mart 1934 tarihinde verilmiştir. Enstitünün kurulmasıyla birlikte dört profesör kadrosu oluşturulmuş ve verilecek olan dersler de dört ana bölüme ayrılmıştır. Buna göre Türk İnkılabının siyasi yönünü Yusuf Hikmet (Bayur), hukuki boyutunu Mahmut Esat (Bozkurt), ekonomik boyutunu Yusuf Kemal (Tengirşek), siyasi partiler ve İstiklal Harbi’nin askeri yönünü de Recep (Peker) Beyler ele alacak ve bu konularda konferanslar vereceklerdir. Bu dört şahsiyete “İnkılâp Tarihi Profesörü” unvanı verilmiş ve onlara çalışmalarında yardımcı olmak amacıyla Enver Ziya Karal, Yavuz Abadan, Ömer Lütfi Barkan ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’da “*Tarih Doçenti*” olarak Enstitü kadrosunda yer almışlardır⁴³.

Kısa süre sonra Ankara’da da bu yönde konferanslar vermeye başlanmış ve ilk konferansı da İsmet İnönü vermiştir. 14 Ocak 1942 tarihinde daha

⁴² Göyünç, “İnkılâp Tarihi Enstitüleri”, s.739.

⁴³ Tanör-Toprak-Berktaş, “İnkılâp Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı”, s.18; Göyünç, “İnkılâp Tarihi Enstitüleri”, s.739-740; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Milli Mücadelede İlk Meclis*, İstanbul, 1991, s.48-49.

kapsamlı ve mukayeseli olarak bu dersleri okutmak amacıyla⁴⁴ Ankara Üniversitesi bünyesinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı olarak Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur.⁴⁵ İnkılâp Tarihi için, tarih araştırmalarından farklı bir kurum oluşturulması bu derse farklı bir işlevde yüklemiştir. Enstitülerin kurulmasıyla daha da netleşen bu derslerin içeriğine bakılacak olursa o gün için son derece güncel dersler olduğu görülmektedir. Çünkü sadece Milli Mücadele Tarihi ve İnkılap Tarihinin anlatıldığı dersler değil, dünyadaki sistemler, rejim sorunları ve siyasal partilerin de konu edildiği dersler olarak ele alınmaktaydı. Bugünkü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ders içeriğiyle 1930'lu yıllardaki İnkılap Tarihi dersi içeriğini karşılaştırdığımızda; bugünkü durumun 1930'lardan daha geriye dönük olduğu gerçeği ile karşılaşmaktayız.

V.İnkılap Tarihi Derslerinin Bugün Öğretim Düzeylerindeki Yeri Ve Amacı

Yükseköğretim “Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi” ve ortaöğretim kurumları “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” derslerinin amaçları şu şekilde belirlenmiştir:⁴⁶

1. *Türk İnkılabının tarihi anlamını ve önemini kavratmak.*
2. *Atatürk'ün milliyetçilik ve medeniyetçilik anlayışını belirlemek.*

⁴⁴ Enstitünün 15 Nisan 1942 tarih ve 4204 sayılı resmi gazetede yayınlanmış, genel çalışma planı şu şekildedir: a) *Türk İstiklal Savaşı, Türk İnkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti rejimine ait yayınları kapsayan bir kütüphane kurmak, b) A maddesindeki konulara dair belgeleri toplayan bir arşiv meydana getirmek, c) A maddesindeki konulara dair eşyayı toplayacak müzeler açmak, d) Türk inkılâbını memleket içinde ve dışında tanıtmak için konferanslar vermek ve her türlü yayınlar yapmak, e) A maddesinde yazılar konular üzerinde her türlü araştırmalarda bulunmak.* (Azmi Süslü, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin 50 Yıllık Tarihi*, Ankara, 1986, s.54.)

⁴⁵ 16 Nisan 1942 tarihinde Enstitü'nün açılması ile ilgili olarak Mecliste yapılan görüşmelerde Kâzım Karabekir, “Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü” yerine “Türk İstiklal ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü” denilmesi hakkında bir takrir vermiş, fakat 14 Ocak 1942’de Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kurulması amacıyla verilen layihada olduğu gibi kabul edilmiştir. (*Ulus*, 16 Nisan 1942).

⁴⁶ *T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü “Lise Ders Programları”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998.*

3. Atatürk'ün dahi asker, büyük devlet adamı ve inkılâpçı kişiliği ile eşsiz önderliğini tanımak.

4. Atatürkçülüğü benimseyerek Atatürk'ün dünya görüşünü ve düşüncelerini kavratmak.

5. Kurtuluş Savaşını ve bu savaşı Türk milletinin varlığını kavramak ve sürdürmek için en büyük fedakarlıklarla gerçekleştirildiğini kavratmak.

6. Türk milletinin bütün kurumları ve değerleri ile birlikte uygarlığa hangi şartlar altında ve nasıl geçtiğini kavratmak.

7. Ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti'nin dinamik temelini, "Atatürk İlkesi"nin oluşturduğu bilinci kazandırmak.

8. Türk İnkılabının milli ve milletlerarası niteliklerini belirlemek XX.yüzyılda muasır milletlere nasıl ışık tuttuğunu göstermek.

9. Dünya devletlerinin ve Türkiye'nin içinde bulunduğu o günlerdeki durum göz önüne alınmak suretiyle, Türk inkılabının ne güç şartlar altında gerçekleştirildiğini kavratmak.

10. Demokrasi hayatının gelişmesini inceleyerek, onlara demokratik düzenin gerektirdiği bilgi ve davranışları kazandırmak.

11. Atatürk'e, Türk inkılabına ve onun ilkelerine yürekten bağlı, bunların inançlı savunucusu olma bilincini kazandırmak.

12. Günümüzün ve geleceğin sorunlarına Atatürkçü bir yaklaşımla çözümler getirebilecek tutum, davranış ve yetenekler kazandırmak.

Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk ilke ve inkılâplarının dayandığı temel esasları da belirleyerek yayınlamıştır. Bu temel esaslardan bazıları da şunlardır:

- Milli tarih şuuru.
- Vatan ve millet sevgisi ve milli dil.
- Bağımsızlık, özgürlük ve egemenliğin millete ait olması.
- Milli kültürün gelişmesi.
- Milli birlik ve beraberlik, ülke bütünlüğü⁴⁷.

Bu hedefler ve esaslar doğrultusunda sunulması amaçlanan inkılâp tarihi derslerinin öğretim düzeylerinde ve müfredat programlarında yer almasına bakıldığında; İlköğretim kurumlarında bütün derslerde Atatürkçülük konularına

⁴⁷ T.C.MEB, Tebliğler Dergisi, Mayıs 1989, 61/2488.

yer verilmekle beraber özellikle mihver dersler olan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde bu konu daha yoğun biçimde ele alınmaktadır.⁴⁸

İlköğretim kurumlarının birinci kademesindeki öğretim programları ile ders kitaplarında yer alması gereken TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ile ilgili konular en son 19 Haziran 1995 tarihli Tebliğler dergisinde yayımlanmıştır. Bu dergide, alan ile ilgili konuların hangi derslerde işleneceği, öğrencilere kazandırılmak istenen hedef ve davranışlar, konuların incelenmesine ilişkin açıklamalar ve hangi ünitelerde işleneceği hakkında bilgilere yer verilmiştir.⁴⁹

Aslında 1968 ilköğretim müfredat programı, Atatürk ile ilgili ünitelerin eklenmesiyle 1995 yılına dek özünde büyük bir değişikliğe uğramadan gelmiştir.⁵⁰ Daha sonra 1997 öğretim yılından itibaren, 1739 sayılı milli eğitim temel kanununa göre 8 yıllık ilköğretim okulları yaygınlaştırılmış, bu nedenle ilköğretim okullarında “sosyal bilgiler eğitimi”, 6.ve 7. sınıflarda ayrı ayrı “milli tarih”, “milli coğrafya” ve 8.sınıflarda “T.C.İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” dersleriyle devam etmektedir.⁵¹

Ortaöğretimde, Milli Mücadele ve İnkılap Tarihini anlatan konuların standart tarih derslerinden ayrılarak ayrı bir ders olarak okutulması, 1980’den itibaren olmuş T.C.İnkılap Tarihi adıyla programa konulmuştur. Eylül 1983’ten sonra ise “T.C.İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” adı ile okutulmaya başlanmıştır.

Liselerde “T.C.İnkılap Tarihi Müfredat Programı” 25 Mayıs 1981 tarihli 2087 sayılı tebliğler dergisinde belirlenmiştir. Bu ders Liselerin edebiyat kolunda birinci sınıflarda bir saat, ikinci sınıflarda 2 saat, üçüncü sınıflarda 2 saat, fen kolunda ikinci sınıflarda bir saat, üçüncü sınıflarda iki saat olarak okutulmuştur.⁵²

⁴⁸ Münire Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul, ts., s.24-26.

⁴⁹ *MEB Tebliğler Dergisi*, 19 Haziran 1995; Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s.24-26.

⁵⁰ Veysel Sönmez, *Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara, 1998, s.96.

⁵¹ Abdullah Demirtaş- James L. Barth, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*, YÖK/Dünya Bankası Yay., Ankara, 1997. Sosyal Bilgiler Eğitiminin temeli, anaokulu dahil ilköğretimin ilk basamağında (7-9 yaşlar) Hayat Bilgisi öğretimi ile atılır. İlköğretim ikinci basamağında (4.5 sınıflar) ise Sosyal Bilgiler adı altında tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, kısmen de olsa diğer sosyal bilimlere ilişkin temel bilgiler kazandırılır. (Demirtaş- Barth, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s..)

⁵² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1999, s.308.

25 Mayıs 1981 tarihli müfredat programında belirlenen inkılâp tarihi ve Atatürkçülük konularının son bölümü olan dokuzuncu bölümünde yer alan “II.Dünya Savaşı ve Sonrası” konuları 15.07.1981 tarihinde alınan kararlar ve dersin içeriğinin dışında kaldığı gerekçesiyle müfredattan çıkarılmış,⁵³ fakat 1999 yılında “II.Dünya Savaşı ve Türkiye” başlığıyla yeniden müfredata eklenmiştir.⁵⁴

Müfredat programlarında günümüze kadar çok önemli değişiklikler yapılmamasına rağmen son olarak eklenen “Atatürkçü Düşünce Sistemi ve İlkeleri” başlığını taşıyan bölüm, Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi dersi içerisinde yer alması açısından önemlidir. Çünkü Türkiye, çağdaş, parlamenter, laik, demokratik, çoğulcu, katılımcı ve sosyal adaletten yana uygar bir toplum yaratabilme uğraşında, gerçekleştirilenlerin yada gerçekleştirilemeyenlerin yapılanması durumunda; daha kolay, anlaşılır hale geleceği gibi, bu tarzdaki bir yaklaşım, Türk tarihini ve Atatürk’ün tarihsel konu ve niteliğinin kavratılmasına da büyük bir katkıda bulunacaktır.

İlköğretim programlarında Atatürkçülük konuları yoğun bir biçimde ele alınmakla beraber, okullarda öğrencilere yeterince benimsetilemediği görülmektedir. Bu durum, Atatürkçülük konularının ilköğretim çağı çocukları için oldukça soyut olmasından kaynaklanabilir. Bu yaştaki çocukların Atatürk ilkelerini ve düşünce sistemini gerçek anlamda kavramaları çok güç görülmektedir. Bu nedenle Atatürkçülük konuları işlenirken öğrencilere soyut konularla ilgili çok bol sorular sorulmalı, örnekler verilmeli, Atatürk’le ilgili anı ve olaylardan yararlanılmalıdır.⁵⁵

Yükseköğretimde, 6 Kasım 1981’de 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun hazırlanması sonucunda eğitim-öğretim sürecinde “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” dersi zorunlu ders olarak kabul edilmiştir. Ancak Yükseköğretim kurumlarında 1990-1991 öğretim yılına kadar 4 yıl süreyle okutulan bu ders, 2 Eylül 1991’de maddelerinin değiştirilmesi ve dört geçici madde eklenmesi hakkındaki kanunla “*Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Türk*

⁵³ T.C.MEB, *Tebliğler Dergisi*, 3 Temmuz 1981, Sayı:2092.

⁵⁴ T.C.MEB, *Tebliğler Dergisi*, Haziran 1999, Sayı:2501.

⁵⁵ Erden, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s.27.

Dili ve Yabancı Dil zorunlu dersler olup, en az iki yarıyıl olarak programlanır ve uygulanır” şeklinde ifade edilmiştir⁵⁶ ve bugün üniversitelerde iki yarıyıl okutulmaktadır.

VI.İnkılap Tarihi Öğretiminin Temel Sorunları Ve Değerlendirme

Türkiye’de milli tarih anlayışı çerçevesinde şekillenen ve Türk Tarihinin sürekliliği içerisinde son dönemini teşkil eden İnkılâp Tarihi Derslerine gerek Milli Eğitim’de, gerekse Yükseköğretim’de ayrı bir yer ve önem verilmiştir.

Yeni Türk Devleti’nin hangi gereklilikler üzerine ortaya çıktığını ve hangi idealler doğrultusunda şekillendirildiğini kavratmak açısından büyük önemi olan bu dersin öğretimi konusunda ve amaçlarına ulaşma aşamasında sorunların olduğu bir gerçektir.

Son zamanlarda okullarda okutulan tarih programları, ders kitapları ve öğretimi konuları içerisinde onları tartışmaya açan çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda inkılap tarihi derslerinin, içeriği ve öğretim⁵⁷ seviyelerindeki sorunları da çeşitli platformlarda tartışılmakta ve çözümler aranmaktadır. Bu dersin sorunlarıyla ilgili yapılan tartışma ve değerlendirmelerde genel olarak yükseköğretimde İnkılâp Tarihi öğretimi ele alınmıştır. Fakat bu sadece yükseköğretimde değil eğitim-öğretimin bütün düzeylerinde, özellikle pedagojik boyutu ön plana alınarak değerlendirilmelidir.

Elbette önce üniversitelerdeki tarih sorgulanmalıdır. Çünkü üniversitelerde öğretmen iyi yetiştirilirse bu lise ve ilköğretime de yansacaktır. Üniversitelerde tarih öğretmeni yetiştiren Fen-Edebiyat Fakülteleri ve Eğitim Fakültelerinde bu dersin alan bilgisi yeterince veriliyor mu? Bu sorunun cevabı maalesef evet değil, tarih bölümlerinde son birkaç yıla kadar bölümlerde zorunlu ders olarak alınan Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersi dışında, bu alana yönelik dersler ya çok azdı veya hiç yoktu. Ancak son

⁵⁶ Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya, 1999, s.207-208.

⁵⁷ Türkiye’de gerek ortaöğretim ve gerekse Yükseköğretimde yer alan ve tarih programları üzerinde enine-boyuna duran, onları tartışmaya açan ilk kurum, ne Türk Tarih Kurumu ne de Üniversitelerin tarih bölümleri olmuştur. Felsefe Kurumu, 1975 yılında “Türkiye’de Tarih Eğitimi” toplantısında tarih öğretimindeki tutarsızlıkları ciddiyle tartışmaya açmıştır (Salih Özbaran, *Tarih ve Öğretimi*, İstanbul, 1992, s.95).

zamanlarda bazı üniversitelere bağlı Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri Tarih Bölümlerinde yeni düzenlemeler yapılarak, bu dersin alanına giren konuların içerdiği ders sayısı artırılmıştır.

Bunun dışında Üniversitelerde yine son zamanlara kadar bu dersi veren öğretim üyelerinin bu alanda yetişmiş elemanlar olmamaları da bu ders açısından bir dezavantaj teşkil etmiştir. Hemen herkesin kendisini yetkili saydığı, sorumluluk ilkesinin göz ardı edildiği bir alan olan İnkılâp Tarihi derslerini kimlerin vereceği zaman zaman tartışma konusu da olmuştur. Gerçi İnkılâp Tarihi Öğretimi, birçok sosyal bilim dalını ilgilendiren yönleri olmasına rağmen, bu iş esasında tarih eğitimcilerinin, özellikle de bu alanda kariyer yapmış tarih eğitimeilerinin işidir⁵⁸.

Üniversiteler düzeyinde İnkılâp Tarihi çalışmalarının en önemli merkezi “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüleri”dir. Bugün Türkiye’de 6 tane olan Enstitülerin⁵⁹ bu alanın öğretimine katkısı, özellikle Yükseköğretimde çok önemli boyuttadır. Çünkü bu alanda yetiştirdiği yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin özellikle bu derslerin üniversite seviyesinde verilmesinde çok olumlu katkıları vardır. Yine bu Enstitülerde yapılan bilimsel araştırmalar, bu derslerin öğretimine dolaylı olarak yansımakta ve bilimsel düzeyini yükseltmektedir.

⁵⁸ YÖK, son dönemde bu dersi veren öğretim elemanlarının çalışmaları hakkında bilgi toplayarak buna bir düzen getirmeye çalışmaktadır.

⁵⁹ 1982 yılında çıkan 2547 Sayılı Üniversiteler Kanunu ile bugünkü hukuki statülerine kavuşan bu enstitüler şunlardır:

- Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.atauni.edu.tr/enstitu/atailkeleri/index.htm>
- Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.ata.boun.edu.tr/Turkce/indextur.htm>
- Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/>
- Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.deu.edu.tr/deu/Icerik/Displayer.jsp?KOD=73>
- İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.istanbul.edu.tr/enstituler/ataturk/ataturkilkeleri.htm>
- Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
<http://www.ankara.edu.tr/institutes/inkilap/j>

Burada üzerinde durulması gereken başka bir konuda bu enstitülerin ilk ve ortaöğretimdeki “İnkılap Tarihi” öğretimine katkısıdır ki bu bağlamda doğrudan katkısının olduğunu söyleyemeyiz. 1997 yılında Mustafa Safran tarafından, yirmi değişik ilden gelen toplam elli ilkökul öğretmenleri üzerinde yapılan bir araştırmada; ilkökul öğretmenlerinin % 81’inin, enstitülerin çalışmalarının İnkılap Tarihi dersi programını etkilemediği görüşünü taşıdıkları, ortaya çıkmıştır.⁶⁰ Bu nedenle, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitülerinin, bu dersin ilköğretim ve lise düzeyinde öğretimine katkıda bulunacak çalışmalara yönelmesi, en azından öğretmenleri bu alanda yapılan yeni bilimsel çalışma ve gelişmelerden haberdar etmesi ve zaman zaman ilköğretim ve liselerde bu dersleri okutan öğretmenlere yönelik seminerler düzenlemesi önemli yararlar sağlayacaktır.

Pedagojik formasyon bu açıdan çok önemlidir. Öğretmenlerin pedagojik açıdan benimsedikleri düşünceler, onların öğretim anlayışlarını belirlemekte ve sınıf içi öğretim pratiklerini etkilemektedir.⁶¹

İnkılap Tarihi derslerinin öğretiminde, üzerinde durulması gereken konulardan biri de müfredat programları ve dolayısıyla bunların yansıdığı kitaplardır.

Bilindiği gibi Türkiye’de ilköğretimden liseye kadar tarih müfredatı iki kez tekrar edilmektedir. Bu durum inkılap tarihi konuları içinde aynıdır. Hatta bazı düzeylerde daha fazla tekrarı bile söz konusudur. Üniversiteye geldiğinde öğrencinin artık burada da aynı içerik, aynı işleyişle karşılaşması; bu derse karşı belirli bir önyargı oluşturmaya sebep oluyor. Onun için öğrencileri bu dersin konularından soğutacak yada bıktıracak bir müfredattan ve en önemlisi öğretim tarzından özenle kaçınılmalıdır.

Müfredat ve ders kitaplarında genellikle 1940’lar da kesilen bir tarihi süreç ele alınmaktadır. Oysaki bu derslerin içeriği yakın geçmişe kadar getirilmelidir. Öğrencilere anlatılmayan 50- 60 yıllık bir tarihi süreç ortaya çıkmaktadır ki, öğrencilerin bu boşluğu nasıl veya hangi vasıtalar aracılığıyla

⁶⁰ Safran, *Tarih Eğitimi ve Öğretimi*, s.100.

⁶¹ Dursun Dilek, “İlköğretimde Tarih Konularının Öğretiminde Kullanılan Tekniklere Göre Öğretmen Tipleri”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1/2, İstanbul, (Aralık 2001), s.325.

doldurmaya çalışacakları konusu da mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında elbetteki bu süreç normaldi. Çünkü bu derslerin içeriği 1930'lar da günceldi. Ancak bugün için aynı şeyi savunmak mümkün değildir. Hatta bugünkü İnkılâp Tarihi dersi içeriğinin daha geriye dönük olduğunu söylemek, yanlış olmasa gerekir.

İnkılâp Tarihi derslerinde ve ders kitaplarında, bu önemli tarihi süreci; sadece askeri ve siyasi anlaşmalardan ibaret gösterip, yalnız “Milli Mücadele Hareketi”ni ön plana alan bir anlayışla işlemek büyük bir eksiklik doğurmaktadır. Halbuki bilime, teknolojiye ve demokrasiye önemli pencerelerin açıldığı bu dönem, getirilen yeni değerlerin toplumsal boyutları, Türk toplumuna neler kazandırdığı sığ yorumlara ve ezberci bir yaklaşıma girilmeden aynı zamanda tutarlı bir tarih bilinciyle ders kitaplarında ve derslerde verilmelidir.⁶²

Ayrıca ders kitapları, eleştirel düşüncüyü geliştirmeye çalışan, çok perspektifli bir yaklaşımı benimseyen tarzda olmalıdır. Unutulmamalıdır ki kitaplar öğrencinin ulaşmak istediği hedefe varmasında aracı rolü oynarlar. Ona ufuk açarlar.

İnkılâp Tarihi derslerinin öğretiminde, tarih disiplinine yönelik amaçlardan ziyade, sosyal amaçlı tarih öğretiminin daha fazla benimsendiği görülmektedir. Cumhuriyetin devamlılığı, milli gurur ve vatanseverlik duygularının aşılması, ortak kültür ve mirasın aktarımı açısından bu yaklaşım elbette önemlidir. Bununla beraber tarihin disiplin içi amaçlarının da göz önünde bulundurulması, bu dersin öğretiminin öğrencilere, tarihsel duyarlılık, bilimsel yaklaşım, değişim ve süreklilik gibi kavramları kazandırması ve toplumdaki dinamikleri yansıtmaya da büyük önem arz etmektedir.

⁶² Avrupa'da tarih ders kitaplarında 1970'den sonra geleneksel tarih anlayışından vazgeçilerek siyasi, askeri, diplomatik tarih yanında toplumsal tarihe büyük önem verilmeye başlandı.